

ถอดบทเรียนการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างละครเวที ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เรื่อง วิถีศรัทธาศาสตร์มณฑลอิสาน โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน

A Lesson Learned from Learning Management Through a Creation of
Stage play that Promotes Constructive Cultural Arts Titled Withi Sattha
Sat Montra Isan by Using Community-Based Learning Facilitation

(Received: 29 May 2022; Revised: 24 November 2022; Accepted: 24 January 2023)

กฤตชัย ชุมแสง^[1]

Krittachai Chumsaeng

จักรกฤษณ์ กองเกิด^[2]

Jakkrit Kongkoed

บทคัดย่อ

ถอดบทเรียนการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสร้างละครเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เรื่อง วิถีศรัทธาศาสตร์มณฑลอิสาน โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการสร้างละครเวที โดยมีกลุ่มตัวอย่างการศึกษา คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 45 คน โรงเรียนนครขอนแก่น ปีการศึกษา 2562 ผลการศึกษาพบว่าการสร้างสรรค์ละครเวทีในครั้งนี้ส่งผลต่อผู้เรียนจำนวน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการมีความรับผิดชอบ 2) ด้านทักษะการทำงานเป็นทีม 3) ด้านการรับประสบการณ์ใหม่ 4) ด้านองค์ความรู้และสำนึกรักวัฒนธรรมท้องถิ่น จากนั้นก็ยังส่งผลต่อองค์กรโดยการได้รับความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและโรงเรียนเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนให้ดำรงอยู่

คำสำคัญ: คติชนสร้างสรรค์ ละครเวที การจัดการเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน

[1] ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนนครขอนแก่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น
Senior Professional Level Teachers, Nakorn Khon Kaen School, The Secondary Educational Service
Area Office Khon Kaen, Thailand

[2] นักศึกษาด้านการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Student in Teaching Thai language, Faculty of Education, Khon Kaen University, Thailand Corresponding Author
E-mail Address: krittachai121@gmail.com

Abstract

A lesson learned from learning facilitation through a creation of stage play that promotes constructive cultural arts titled Withi Sattha Sat Montra Isan by using community-based learning management aims to learn a lesson from a creation of stage play, with an involvement of 45 samples of high school students from Nakhon Khon Kaen School in an academic year 2020. Findings of the study found it that creation of this stage play affected students in 4 aspects: 1) responsibility 2) team working 3) gaining of new experiences 4) knowledge and fondness for local culture. Apart from these it also affected an organization that it received cooperation from communities and schools which considered a great way to create good relationships and preserving community culture.

Keywords: Creative Folklore, stage play, community-based learning

บทนำ

ปัจจุบันเกิดการเคลื่อนไหวของกระแสวัฒนธรรมโลกผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้วิถีชีวิต ทักษะ ทักษะ ทักษะ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเปลี่ยนแปลงไป การเรียนรู้และการบริโภคในรูปแบบต่างๆ อาทิ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยไม่จำเป็นต้องรู้จักตัวตนซึ่งกันและกัน การบริโภคสื่อหลายช่องทางในช่วงเวลาเดียวกัน ส่งผลให้คนไทยเข้าถึงข้อมูลได้อย่างไรขีดจำกัด เกิดการสร้างวัฒนธรรมร่วมสมัย แม้จะเพิ่มโอกาสสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประเทศ แต่ก็อาจก่อให้เกิดปัญหา เนื่องจากการขาดการคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมที่ดีงาม จนทำให้คนไทยละเลยอัตลักษณ์นำไปสู่การสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) โดยในปัจจุบันจึงมีการส่งเสริมการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นในสถาบันอุดมศึกษาไทยหลายสาขา และมีการศึกษาชาติชนวิทายอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่นับวันจะสูญหายไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังคงจำกัดอยู่ในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งคติชนวิทยา เป็นความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีวิวัฒนาการของกลุ่มอย่างเด่นชัด โดยมุ่งเน้นไปยังกลุ่มคนที่ความเจริญแบบสมัยใหม่ยังไม่เข้าไปไม่ถึงมากนัก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะยังคงมีวิถีชีวิตที่คล้ายๆ กัน มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นเป็นแบบญาติพี่น้องกัน มีความคิด ความเชื่อ และแบบของความประพฤติเหมือนกันและมักจะแตกต่างจากสังคมเมืองหรือสังคมที่มีความเจริญทางวัตถุอย่างมาก (ภริมา วิณิชสถิตกุล และพระมหาจิรฉัตร จิรเมธี (โลวะลุน), 2558) ดังนั้นคติชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์ได้เป็นอย่างดี เพราะได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางสังคมพื้นฐานของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ได้ยึดถือประเพณีปฏิบัติ สืบทอดต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างให้ชนรุ่นหลังได้จดจำและนำมาปฏิบัติ

ปัจจุบันเมื่อมองมาที่สถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นสถาบันหลักในการพัฒนาเยาวชนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 พบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จะเป็นกำลังหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานการสำนึกทางวัฒนธรรมนั้นยังขาดในเรื่องของการปลูกฝังเยาวชนเพื่อความเข้าใจ เพื่อการรักษา และ

การต่อยอดสร้างสรรค์ทางด้านคติชนในระดับโรงเรียน ด้วยเหตุนี้งานด้านคติชนวิทยาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้เยาวชนรู้และเข้าใจและจะช่วยรักษาอัตลักษณ์ของประเทศควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนนครขอนแก่นมุ่งเน้นที่จะรักษาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องมีทั้งการจัดการเรียนรู้ที่อาศัยท้องถิ่น เช่น การสร้างศูนย์การเรียนรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมอีสานภายในโรงเรียนเพื่อเป็นแหล่งให้ข้อมูลที่มีคุณค่าแก่นักเรียนหรือผู้ที่สนใจ โดยพบว่านักเรียนเริ่มมีความตระหนักและมีความรู้มากขึ้น ผู้วิจัยจึงมุ่งหาแนวทางเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอ

ละครเวทีเป็นหนึ่งในกระบวนการส่งเสริมที่สำคัญเพื่อให้นักเรียนได้สามารถแสดงศักยภาพการแสดงออก รวมถึงองค์ความรู้ของนักเรียนที่ติดตัวมาจากชุมชน โดยการแสดง (Performance) เป็นศิลปะที่มีมิติกว้างขวาง ลุ่มลึก และส่งผลกระทบต่อผู้คนและสังคมได้มาก ซึ่งกระบวนการละครเป็นการทำงานที่หลากหลายมีชีวิตชีวา มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนความคิด การสื่อสาร สังเคราะห์ ถอดบทเรียนและการถ่ายทอดได้จริงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (พรรัตน์ ดำรุง, 2564) การใช้ละครเป็นสื่อในการสื่อสารอัตลักษณ์ตัวตนคนอีสานผ่านละครเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เรื่องวิถีศรัทธาศาสนาธรรมนตราอีสานจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่เยาวชนจะได้เรียนรู้ทั้งกระบวนการการถ่ายทอดเรื่องราวโดยใช้ข้อมูลพื้นฐานจากชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาเป็นบทละครและการแสดงที่สะท้อนสังคมผ่านความคิดที่เป็นคติชนในละครเรื่องนี้ เกิดกระบวนการทำงานเป็นทีม และประสบการณ์จากการทำละครเวที รวมถึงสามารถอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นได้จากการสร้างสรรค์ผลงาน

ในปีการศึกษา 2562 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้มีการจัดประกวดละครเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งด้วยพระราชทานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ภายใต้หัวข้อ “แก่นอีสานวิวัฒน์” ครั้งที่ 1 คณะผู้ดำเนินกิจกรรมตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าประโยชน์อันจะเกิดขึ้นต่อผู้เรียนด้านการจัด

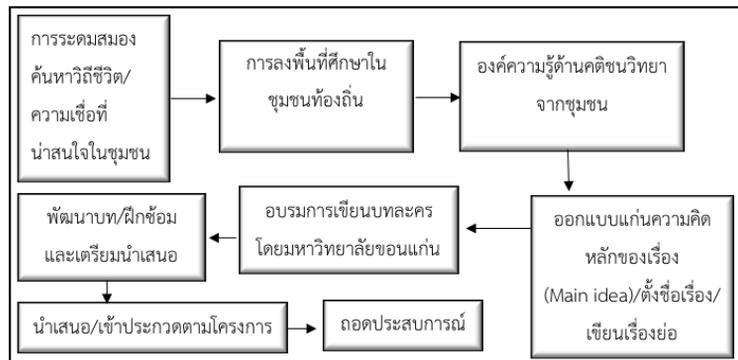
การเรียนรู้ จึงได้ออกเ้าโครงการประกวดดังกล่าวนี้มาบูรณาการเพื่อสร้างเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการทำงานโดยอาศัยการจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐานเพื่อให้ักเรียนได้ศึกษาทั้งวัฒนธรรมของท้องถิ่นและกระบวนการสร้างสรรค์ละครเวทีในครั้งนี้

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวจึงมุ่งศึกษาการถอดบทเรียนอันเป็นองค์ความรู้ที่สามารถจะนำบูรณาการทั้งภาคการศึกษาหรือในเชิงวิชาการเพื่อค้นหาแนวทางการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ๆ ที่สามารถทำให้ผู้เรียนได้ความรู้และเกิดทักษะการทำงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อถอดบทเรียนการสร้างสรรคละครเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เรื่องวิถีชีวิตศาสตร์มนตราอีสาน ของนักเรียนโรงเรียนนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน

กรอบการดำเนินการ

ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินการ

การทบทวนวรรณกรรม

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้อาศัยทฤษฎี 1) ทฤษฎีคติชนวิทยาและคติชนสร้างสรรค์ 2) การจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน 3) การสร้างสรรค์ละครฐานชุมชน ดังนี้

คติชนเป็นผลผลิตทางประเพณีและวัฒนธรรม และได้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นมรดกของกลุ่มชนหนึ่ง หรืออาจมีการเผยแพร่ออกไปสู่สังคมต่างๆ โดยได้นำคติชนวิทยา มาแทนคำว่า คติชนชาวบ้าน เพราะแท้จริงแล้วคำว่า Folklore คือขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนที่รวมถึงทุกสถานภาพทางสังคม ไม่ใช่เพียงแค่แถบชนบทเท่านั้น (กิ่งแก้ว อรรถาภกร, 2520) ปัจจุบันคติชนวิทยาได้ถูกนำมาพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในบริบทสมัยใหม่ ดังเช่น ศิราพร ฤ ถาง (2562) กล่าวว่า การใช้ศัพท์คติชนสร้างสรรค์นั้น ไม่ได้นำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นกรอบอย่างเคร่งครัด แต่จะใช้อย่างกว้างๆ ครอบคลุมแนวคิดต่างๆ ทางคติชนวิทยา เช่น พลวัตคติชน การสืบทอดคติชน ประเพณีประติษฐ์ การผสมผสานทางวัฒนธรรม คติชนประยุกต์ การสร้างคติชนสมัยใหม่ และการใช้คติชนแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ซึ่งประเพณีสร้างสรรค์ก็เป็นส่วนหนึ่งของคติชนสร้างสรรค์ด้วย แนวคิดคติชนสร้างสรรค์จึงเป็นแนวคิดที่มีขอบข่ายครอบคลุมการศึกษาอย่างกว้างขวาง สามารถใช้ศึกษาข้อมูลคติชนได้อย่างหลากหลาย ทำให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลคติชนวิทยาในบริบทสังคมสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงการสร้างสรรค์ละครในครั้งนี้ได้มีการนำเอาคติชนหรืออิทธิพลของท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการเขียนบทตลอดจนนำมาสร้างสรรค์เป็นละครเวที โดยได้นำทฤษฎีการละครเอเชียเข้ามาใช้ในกระบวนการ โดยใช้ละครเอเชียประเภทละครพื้นบ้าน ซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยมองค์ความรู้จากชุมชนจากยุคสมัยที่มีการหมุนเวียนส่งต่อไปยังอีกยุคหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ จริยธรรม ศิลธรรม คตินิยม หลักดาราศาสตร์ หลักการประเพณีปฏิบัติในสังคม การเมืองและการปกครองรวมถึงความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น ซึ่งมักจะเน้นย้ำถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น (กุลธิดา มณีรัตน์, 2553) นอกจากนี้ยังอาศัยการเขียนบทละครด้วยทฤษฎีประพันธ์ศาสตร์ของอริสโตเติล (Aristotle) ได้แบ่งองค์ประกอบของบทละครไว้ 6 ส่วน ประกอบด้วย 1) โครงเรื่อง (Plot) 2) ตัวละคร 3) แก่นของเรื่อง (Thought) 4) ภาษา (Diction) หรือบทสนทนา (Dialogue) 5) เสียง (Sound) 6) ภาพ (Spectacle) (นพมาศ ศิริกายะ, 2525)

ผู้วิจัยจึงได้เลือกการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงจากหลักสูตรไปสู่ชุมชน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีการปฏิบัติงานจริงด้วยตนเองในการศึกษาจากแหล่งชุมชน โดยมีการร่วมมือระหว่างนักเรียน ครู ชุมชน เพื่อสัมผัสกับบริบทจริงจากวิถีชีวิตหรือจากองค์ความรู้ภายในชุมชน (กล้า ทองขาว, 2561) จากนั้นนำมาสร้างสรรค์ละคร ซึ่งเรียกว่าละครฐานชุมชน (Community-based Theatre) เป็นชื่อเรียกกิจกรรมละครและการทำละครที่เกิดขึ้นจากเรื่องราวและการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนในแบบละครประยุกต์ที่มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาชุมชน คณะผู้สร้างงานละครจะรวบรวมเรื่องราว ประเด็นความสนใจจากชุมชน อาจใช้ทักษะความรู้แบบศิลปะการแสดงท้องถิ่นมาใช้ในการนำเสนอเรื่องราวที่สัมพันธ์กับชุมชนที่ เป็นผู้ชมเป้าหมาย (พรัตน์ ดำรุง, 2557)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กล่าวคือให้ผู้เรียนได้สร้างสรรค์ผลงานโดยนำองค์ความรู้ที่ตนได้ศึกษาศิลปวัฒนธรรมจากชุมชนมาถ่ายทอดเป็นบทละครที่ได้ร่วมกันสังเคราะห์ วิเคราะห์ สร้างสรรค์ และถอดบทเรียนภาพสะท้อนคติชนวิทยา เป็นการบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกับศาสตร์ท้องถิ่นและศาสตร์การแสดง โดยมีการดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนนครขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2562

ประชากรตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 โรงเรียนนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2562 จำนวน 45 คน ได้จากการเลือกแบบเจาะจงโดยการคัดเลือกจากความเหมาะสม ประกอบด้วย นักแสดง 15 คน และ คณะดำเนินงาน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1)โครงการการแสดงละครเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เรื่องวิถีศรัทธาศาสน์มนตราอีสาน โรงเรียนนครขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- 2)แบบสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน
- 3)บทละครเรื่องวิถีศรัทธาศาสน์มนตราอีสาน

การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้มีการเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยตนเองและได้กำหนดหน้าที่ให้นักเรียนได้นำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อหรือประเพณีวัฒนธรรมภายในชุมชนของตนไปเก็บข้อมูล หลังจากนั้นนำมาสะท้อนผลองค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์ กล่าวคือ ใช้การเก็บข้อมูลจากเครื่องมือวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ผลการศึกษา

1. กระบวนการสร้างสรรค์ละครโดยการใช้การจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน

1.1 การระดมสมองค้นหาวิถีชีวิต ความเชื่อที่น่าสนใจในชุมชน

ผู้วิจัยได้ให้ผู้เรียนได้ศึกษาคติความเชื่อวัฒนธรรมรวมถึงประเพณีภายในชุมชนของตนเอง โดยทั้งการสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น

ภาพที่ 2 - 3 การระดมสมองและเตรียมการลงพื้นที่ศึกษาในชุมชน

ผู้เรียนได้มีการลงพื้นที่ศึกษาภายในชุมชนของตนเองโดยในกระบวนการนี้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการเข้าสู่ชุมชนและได้มีการปฏิสัมพันธ์กับ

ผู้คนในชุมชนเพื่อการศึกษาหาข้อมูลและยังเกิดทักษะในการสื่อสาร หลังจากนั้น เมื่อผู้เรียนได้ประเด็นหรือข้อมูลจากชุมชนของตนเองแล้ว ผู้เรียนจะต้องนำเสนอต่อคณะทำงานอันเป็นการระดมความคิดเพื่อร่วมกันสังเคราะห์ประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งในกระบวนการนำเสนอประเด็นข้อมูลนี้ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี ทั้งยังมีการเสนอความเห็นต่อองค์ประชุมได้อย่างมีเหตุผล จากการสังเคราะห์ประเด็นที่ได้มีการนำเสนอพบข้อมูลที่น่าสนใจ 4 ประเด็น ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีปอบ ตามที่ นักเรียน ก (นามสมมติ) (2562 : สัมภาษณ์) ได้เสนอว่า ชุมชนของตนได้มีการไล่ผีปอบ เพราะผีปอบได้มีการเข้าสิงผู้คนในชุมชน หากใครโดนผีปอบเข้าสิงก็จะมักเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงแก่ชีวิตได้

2) ความเชื่อเกี่ยวกับหมอธรรม ตามที่ นักเรียน ข (นามสมมติ) (2562 : สัมภาษณ์) ได้เสนอว่า เคยเห็นคุณตาไปรักษาโรคกระดูกกับปู่เฒ่า พ่อแม่เรียกว่า หมอธรรม ในโอกาสสำคัญบางครั้งมีการไปอาบน้ำมนต์กับท่าน พ่อแม่ของ ด.ช. ข (นามสมมติ) ให้ข้อมูลไว้ว่าหมอธรรมสามารถเป่าสิ่งชั่วร้ายจากสิ่งที่มองไม่เห็นได้

3) ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ตามที่ นักเรียน ค (นามสมมติ) (2562 : สัมภาษณ์) ได้เสนอว่า ตนเองได้ไปทำบุญกับยายในทุกทุกเช้า เพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อไปฟังธรรมจากการเทศนาของพระสงฆ์

4) ค่านิยมเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ตามที่ นักเรียน ง (นามสมมติ) (2562 : สัมภาษณ์) ได้เสนอว่า ภายในชุมชนของตนได้ให้ความสำคัญเรื่องความกตัญญูเป็นอย่างมาก ในเทศกาลสำคัญก็มักจะเห็นลูกหลานกลับมาเยี่ยมเยือนพ่อแม่และญาติพี่น้องเป็นประจำ

ทั้ง 4 ประเด็นดังกล่าวผู้เรียนได้ลงความเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะภายในชุมชนของตนเองก็มีความเชื่อเหล่านั้นปรากฏอยู่แต่ไม่ได้มีโอกาสในการศึกษาอย่างเชิงลึก ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการตั้งข้อสงสัยต่อประเด็นดังกล่าวว่ามีความเป็นมาและสำคัญอย่างไร ซึ่งการตั้งข้อสงสัยเป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดและเกิดการสืบเสาะหาความรู้เพื่อหาคำตอบ

จากการตั้งข้อสงสัย ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเข้าสู่วิถีชีวิตของคนชุมชนมากขึ้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลให้เข้าใจถึงระบบความเชื่อของคนในชุมชนอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำมาสร้างสรรคับทละครโดยอิงจากวิถีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีค่าอย่างยิ่งต่อวงการการศึกษาโดยอาศัยการจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน

1.2 การลงพื้นที่ศึกษาในชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 4 - 5 นานักเรียนลงพื้นที่เพื่อศึกษาจากชุมชน

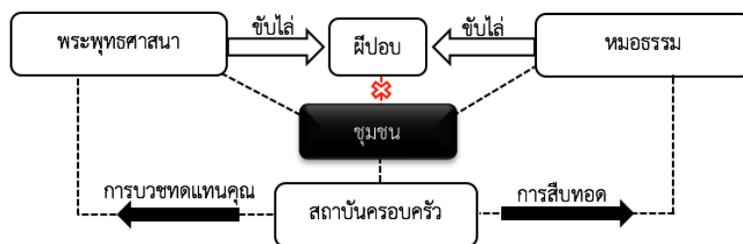
เมื่อคณะดำเนินงานได้หัวข้อและประเด็นที่สนใจแล้ว ได้แก่ เรื่องผีปอบ และ หมอธรรม หรือคนทรง ความเชื่อศาสนา ค่านิยมครอบครัว ผู้วิจัยได้นำคณะดำเนินงานลงพื้นที่ไปยังชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ บ้านพระยีน ตำบลพระยีน อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น ถือเป็นแหล่งชุมชนทางวัฒนธรรมที่ยังปรากฏความเชื่อเหล่านี้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้นำนักเรียนเข้าไปศึกษาแหล่งข้อมูลนี้ จากการสัมภาษณ์ คุณแม่ดาว พานโน (2562 : สัมภาษณ์) ปัจจุบันดำเนินบทบาทหมอลำทรง ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า หมอธรรม หรือ คนทรงมีความแตกต่างกันโดยเฉพาอย่างยิ่งการสืบทอดบทบาทการประกอบพิธีกรรม บางท่านอาจสืบทอดโดยความสัมพันธ์แบบตระกูล บางท่านอาจสืบทอดโดยสำนักครู หรือบางท่านอาจเป็นไปอย่างไม่รู้ตัว แต่จุดมุ่งหมายมีความคล้ายคลึงกันคือการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น ผี วิญญาณเจ้าที่ แต่สิ่งที่เห็นได้อย่างสอดคล้องกันจากข้อมูลการสัมภาษณ์ของคุณแม่ดาว พานโน และ นาย ก (นามสมมติ) (2562 : สัมภาษณ์) พบว่าถึงแม้จะเป็นความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับผีอันเป็นความเชื่อเก่าแก่ แต่บทบาทเหล่านี้ยังให้ความสำคัญต่อศาสนาพุทธ เช่น ไม่ทำศาสนกิจในวันพระเพื่อให้คนทรงหรือหมอธรรม

ได้ไปจำศีลที่วัด รวมไปถึงการนำหลักธรรมคำสอนเข้ามามีบทบาทในการสอน ผู้ที่มาให้ช่วยเหลือ โดยประการสำคัญมีการนำบทสวดทางศาสนาพุทธเข้ามา มีบทบาทในพิธีกรรมด้วย เช่น การบูชาพระรัตนตรัย บทสวดอัญเชิญเทวดา เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธต่อพิธีกรรมและภายใต้วิถีชีวิตชุมชน

นอกจากนี้ยังได้รับความรู้เรื่องผีปอบ ผลการศึกษาพบว่า ผีปอบ เกิดจากคนที่เล่นคุณไสยหรือผู้ที่มีวิชาอาคมแต่ได้ปฏิบัติสิ่งที่ไม่ควรไม่ถูกต้อง ชาวบ้านเรียกว่า “คะลำ” ส่งผลให้กลายเป็นปอบในที่สุด บางทีก็ไปในรูปแบบของวิญญาณที่สามารถเข้าสิงผู้คนได้ แล้วจะค่อยๆ กัดกินเครื่องในของมนุษย์ จนตายในที่สุด หรือมาในรูปแบบกึ่งมนุษย์ที่มักจะแอบไปกินสัตว์เลี้ยงของผู้คน หากใครโดนผีปอบเข้าสิงจะต้องมีการไล่ผีปอบออก บางคนอาศัยอำนาจพุทธคุณ บางคนอาศัยเครื่องรางของขลัง บางคนอาศัยการไล่ของหมอธรรมที่จะทำพิธีกรรมขับไล่

การลงไปยังพื้นที่ทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับบรรยากาศบริบทสังคม สภาพจริง สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนอยากที่จะศึกษา ดังเช่น นักเรียน ได้กล่าวว่า “เรียนในห้องเรียนอย่างเดียวก็คงจะเบื่อหน่าย แต่ได้ออกมายังชุมชน ก็เกิดความสนุกสนานและได้ความรู้ด้วย” ซึ่งในระหว่างการสัมภาษณ์นั้นผู้เรียน จะได้จดบันทึกการสัมภาษณ์ในข้อมูลที่สำคัญอันส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ สกัดความรู้ได้จากการฟังและมีทักษะการสื่อสารในการถามตอบกับปราชญ์ ชาวบ้านที่ไปสัมภาษณ์

เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลจากการลงพื้นที่จากชุมชนแล้ว นำมาร่วมกัน สรุปประเด็นข้อมูลอีกครั้งว่าได้รับความรู้อะไรบ้าง จากการสรุปข้อคิดเห็นของผู้เรียน สามารถแสดงออกเป็นแผนผังเชิงโน้ตค้นได้ดังนี้

ภาพที่ 6 แผนผังการแสดงข้อคิดเห็นเชิงโน้ตค้นจากนักเรียน

ผู้เรียนได้ระดมความรู้และสรุปออกมาอย่างเป็นมโนทัศน์พบว่า 4 ประเด็นที่นักเรียนเลือกมานั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยทางบริบทสังคม เริ่มต้นจากชุมชนที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมหมายถึง ปรากฏหลากหลายความเชื่อ และมักจะเริ่มจากสถาบันครอบครัวเสมอ กล่าวคือหากครอบครัวนับถือสิ่งใด ผู้เป็นบุตรก็มักจะนับถือสิ่งนั้นตามไปด้วย อย่างเช่น การนับถือพระพุทธศาสนา หากภายในครอบครัวมีบุตรชายก็ต้องมีการบวชทดแทนค่าน้ำนมพ่อแม่ หรือ หากครอบครัวเป็นหมอธรรมบุตรจะต้องสืบทอดบทบาทต่อไปซึ่งแสดงให้เห็น ความกตัญญูตว่ที่ต่อบรรพบุรุษ แต่ทั้งหมอธรรมและพระพุทธศาสนาสามารถ ที่จะปิดเป้าสิ่งชั่วร้ายได้ในที่นี้หมายถึงผีปอบ และหากใครถูกกล่าวว่าหาว่า เป็นปอบก็มักจะไม่โดนกีดกันออกจากสังคมในชุมชนเป็นที่รังเกียจเพราะผู้คน นั้นเกรงกลัว

จะเห็นได้ว่าผู้เรียนได้เกิดทักษะการระดมความคิดจนสามารถ ช่วยกันสกัดออกมาเป็นข้อมูลตามที่ตนได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนได้เกิดมุมมองใหม่ๆ จากการทำงานร่วมกัน จากคนอื่นๆ อันได้จากการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ทำให้ผู้เรียนได้มีองค์ความรู้ ที่หลากหลายมิติมากยิ่งขึ้น ดังเช่นนักเรียนกล่าวว่า “ผมไม่เคยรู้มาก่อนเลยครับ ว่าการที่เป็นปอบจะต้องถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ปกติแล้วผมรู้จักแต่ปอบที่เป็นวิญญาณเข้าสิงคน” ดังนั้นกระบวนการระดมความคิดที่ได้จากการลงพื้นที่ ในชุมชนจึงส่งผลดีให้นักเรียนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในมุมมองที่ หลากหลายและได้ข้อมูลที่มากขึ้น

1.3 อบรมการเขียนบทละครโดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น

หลังจากที่ได้แก่นเรื่องจากการลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อจะนำเสนอ ในรูปแบบบทละครแล้ว ทางคณะดำเนินงานได้เข้าร่วมอบรมการเขียนบทละคร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการประกวดละครส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ “แก่นอีสานวัฒนธรรม” ครั้งที่ 1

ภาพที่ 6 - 8 บรรยากาศการอบรมเขียนบทละคร ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้เรียนได้เข้าร่วมอบรมการเขียนบทละคร เพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านการประพันธ์บท ทำให้ผู้เรียนได้รู้หลักการมากยิ่งขึ้นอันเป็นประโยชน์ในการสร้างสรรค์บทละครเพื่อนำไปใช้ในการแสดงในอนาคต จากการอบรมทำให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดในการออกแบบโครงเรื่องอย่างสร้างสรรค์ สามารถที่จะนำองค์ความรู้เดิมจากการศึกษาที่ได้ลงพื้นที่ไว้มาต่อยอดเป็นบทละครแสดงให้เห็นการบูรณาการทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ของผู้เรียนอันจำเป็นอย่างยิ่งในยุคศตวรรษที่ 21 ที่ผู้เรียนจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อต่อยอดในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ในที่นี้หลังจากที่ผู้เรียนอบรมการเขียนบทแล้วสามารถที่จะหยิบเอาข้อมูลที่ตนได้ศึกษาจากชุมชนมาต่อยอดเป็นทุนทางวัฒนธรรมได้

1.4 พัฒนาบทละคร

เมื่อคณะดำเนินงานได้อบรมการเขียนบทละครแล้วจึงได้ดำเนินการเขียนโดยได้นำแก่นเรื่องหลักที่ได้สังเคราะห์ไว้นำมาประพันธ์บทละครขึ้นได้อาศัยศาสตร์ที่ได้จากการอบรมและการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมาประยุกต์ใช้ในการเขียน

ภาพที่ 9 - 10 ภาพบรรยากาศการร่วมเสนอโครงเรื่องและเขียนบทละคร

กระบวนการสร้างสรรค์ละครโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based) นำเสนอโดยการใช้คติความเชื่อในชุมชนดั้งเดิมของจังหวัดขอนแก่นที่มีความเชื่อเรื่องคาถาอาคม และอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่อง “หมอธรรม” และ “ผีปอบ” ผ่านครอบครัวของเยาวชนครอบครัวหนึ่งที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนในด้านการบำบัดรักษาและขจัดปัดเป่าเภทภัยร้ายต่างๆ ที่เกิดจากอำนาจของผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติของคนในหมู่บ้านตามความเชื่อของชาวอีสาน ซึ่งผู้นำเสนอได้ใช้แนวความคิด (Concept) ของการประกวด

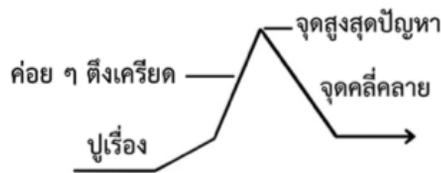
ละครส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คือ “แก่นอีสานวัฒนธรรม” ตามที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งเป็นผู้จัดการประกวดได้ริเริ่มจัดขึ้นเป็นปีแรก โดยให้ละครสื่อสารแก่นความคิดที่มีคุณค่าของชาวอีสานพัฒนาและนำเสนอสู่เยาวชนให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ผู้นำเสนอจึงได้นำเอาคติชนอีสานในข้างต้นมานำเสนอผ่านครอบครัวหมอธรรมซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อในชุมชน “หมอธรรม” จึงเป็นตัวแทนของความคิดแบบดั้งเดิม มีการผสมผสานความทันสมัยโดยการผูกเรื่องราวให้เกี่ยวข้องกับเยาวชนซึ่งเป็นตัวแทนของโลกสมัยใหม่ที่มองว่าการเชื่อในสิ่งลึกลับเป็นเรื่องที่ล้าหลัง แก่นความคิดหลักของเรื่อง (Main idea) ผู้นำเสนอจึงได้ใช้หลักกรรมทางพระพุทธศาสนามาอธิบายเรื่องราวของ “ความศรัทธา” โดยต้องอยู่บนพื้นฐานของ “ปัญญา” คือ ความรู้ที่เกิดจากการคิดและพิจารณาถึงความเป็นไปอย่างถี่ถ้วนด้วยเหตุและผลที่ไม่งมงาย นั่นคือเชื่อในหลักกรรมที่เป็นเสมือนกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นประโยชน์และสามารถให้ข้อคิดที่ดีต่อผู้ชมทุกเพศทุกวัย ดังคำโปรยของละครที่นำเสนอเป็นบทพญาว่า **“อันว่าศรัทธาเชื่อ เสมอสอง แสงประดับ ปัญญาเนาวาววับ จั่งฮั่งเฮืองประกาแจ้ง แสงพระธรรมสนอง ให้ เบิกไขพรหมโลก ทุกข์โศกลีซาฮ้อน ปานเนาฮ้อยอยู่วิมาน”**

เนื้อหาเรื่องราวของบทละครแสดงถึงความเป็นชนบทอีสานแต่ในขณะเดียวกันมีความร่วมสมัยเพื่อสื่อสารความคิดผ่านเรื่องราวและสถานการณ์ของตัวละครไปยังผู้ชมในสังคมปัจจุบันโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนหรือ วัยรุ่น ซึ่งในการพัฒนาจากแนวความคิดคติชนด้านความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ และคาถาอาคมเป็นบทละครนั้น ผู้นำเสนอได้ผูกเรื่องความเชื่อและหลักกรรมทางพุทธศาสนาโดยมีการดำเนินเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ใช้หลักคิดเรื่อง “การปล่อยวาง” มีการใช้ตัวละครหลักที่เป็นเยาวชน และใช้ตัวละครปะทะที่เป็นบุคคลในครอบครัว และชาวบ้านในชุมชนที่เป็นอุปสรรคหรือความขัดแย้งที่ทำให้ตัวละครหลักต่อสู้ด้วยตนเองเพื่อข้ามผ่านอุปสรรคนั้นไป โดยสิ่งที่ตัวละครหลักได้ลงมือกระทำ (action) ไปนั้นได้ส่งผลกระทบต่อด้านความเชื่อของคนในชุมชนที่ยังมีความศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่ เกิดการต่อต้านของคนในชุมชนซึ่งการไม่ยอมรับในความเชื่อนี้ของตัวละคร

หลักส่งผลต่อตนเองโดยตรงทำให้ตัวละครหลักได้รับผลของการกระทำ ในตอนท้ายเรื่อง ถือเป็นความขัดแย้งทางความเชื่อที่เกิดขึ้นจริงในสังคม โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” หมอธรรมจึงมีบทบาทที่สำคัญในการแก้ปัญหาทางความเชื่อ ผู้นำเสนอจึงใช้ศิลปะการแสดงเพื่อสร้างความเข้าใจ ในปัญหาที่ปรากฏในสังคม โดยเลือกนำเสนอเป็นละครสุขนาฏกรรม (Comedy) นั่นคือตัวละครหลักได้ค้นหาจนเข้าใจในสิ่งที่บรรพชนคนอีสานได้ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นและพร้อมที่จะยอมรับบนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและถ่องแท้

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการเขียนเรื่องนำมาเขียนเป็นอันดับแรก เพื่อจะได้มีโครงเรื่องสำคัญเพื่อนำมาเป็นบทละครต่อไป โดยอาศัยแนวคิดของ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก ซึ่ง นพมาศ ศิริกายะ (2525) กล่าวว่า ประพันธ์ศิลป์ของอริสโตเติล ได้แบ่งองค์ประกอบของบทละครไว้ 6 ส่วน ได้แก่

(1) **โครงเรื่อง (Plot)** หมายถึง ลำดับเหตุการณ์ที่จะต้องเกิดขึ้น ในบทละครตั้งแต่เริ่มเรื่องจนถึงตอนจบ ซึ่งพิจารณาจากแนวคิดของอริสโตเติล สามารถแสดงเป็นกราฟของโครงเรื่องได้ดังนี้

ภาพที่ 11 โครงสร้างตามแนวคิดของอริสโตเติล

จากภาพแสดงถึงโครงเรื่องคณะดำเนินงานจึงได้เขียนบทละคร เรื่อง วิถีศรัทธาศาสตร์มนตราอีสาน ไว้ดังนี้

ปูเรื่อง : ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในชนบทที่การพัฒนาเข้าไม่ถึงมากนัก คนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิต ความเชื่อดั้งเดิมของคนรุ่นเก่าอยู่ ในขณะที่คนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่มีแนวความคิดสมัยใหม่ โดยรับอิทธิพล จากสื่อ เทคโนโลยี โซเชียล และแนวความคิดใหม่ๆ ภายในชุมชนมีความเชื่อ

เรื่องผีปอบ ซึ่งกำลังอาละวาดภายในชุมชน หมอธรรมทองอินจึงได้ทำหน้าที่ไล่ผีปอบในครั้งนี้

ความตึงเครียด : นายสินเป็นบุตรชายของหมอธรรมทองอิน มีความละเอียดอ่อน รวยเดียวกัน และโดนล่อลู่เสมอ จนทำให้นายสินเลือกที่จะไม่รับชั้นครูหรือสืบทอดในวิชาหมอธรรม และโดนชาวบ้านใส่ร้ายว่าเป็นปอบ

จุดสูงสุดของปัญหา : เมื่อแฟนสาวของนายสินได้นอใจไปมีแฟนหนุ่มคนใหม่เพราะรับไม่ได้ที่นายสินเชื่อเรื่องงมงายแบบนี้ ทำให้นายสินเสียใจเป็นอย่างมาก และนำไปสู่การตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวในการที่ไม่รับชั้นครู ทำให้พ่อของนายสินคือหมอธรรมทองอินโกรธเป็นอย่างมากและได้ตัดความสัมพันธ์กับนายอินและได้ไล่ออกจากบ้าน นำไปสู่จุดวิกฤตที่นายสินได้หนีไปอยู่กระท่อมกลางทุ่งนา จนชาวบ้านเล่าลืออย่างไม่ขาดสายว่านายสินนั้นเป็นปอบ

จุดคลี่คลาย : นางคำหอมผู้เป็นภรรยาหมอธรรมทองอินและเป็นแม่ของนายสิน ถือได้ว่าเป็นสื่อกลางระหว่างทั้งสองคนจึงได้แนะนำให้หมอธรรมทองอินไปสงบสติอารมณ์ที่วัดกับหลวงลุงผู้เป็นพี่ชาย หมอธรรมทองอินจึงได้ทบทวนเรื่องราวที่เกิดขึ้นและสามารถลดทิฐิของตนได้ ฝ่ายนายสิน นางคำหอมก็ได้เล่าว่าสมัยตนอยู่ในวัยสาวก็ถูกชาวบ้านใส่ร้ายว่าเป็นปอบและเหมือนตายทั้งเป็น จนได้หมอธรรมทองอินผู้เป็นสามีมาช่วยไว้ ทำให้นายสินคิดได้ในเหตุผลและข้อดีของหมอธรรม จึงได้ไปขมาหมอธรรมทองอินผู้เป็นพ่อ แต่ในเรื่องไม่ได้เขียนไว้ว่านายสินสืบทอดวิชาหรือไม่ เพื่อทิ้งปมให้กับผู้ชมนั้นได้คิดต่อยอดในเรื่องราวทั้งหมด

(2) **ตัวละคร และการวางลักษณะนิสัยตัวละคร (Character And Characterization)** ตัวละครหลักที่สำคัญอันปรากฏในบทละครเรื่อง วิถีศรัทธาศาสตร์มนตราอีสาน ประกอบด้วย

หมอธรรมทองอิน : เป็นคนยึดเป็นมั่นในอุดมการณ์และมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ตนได้สืบทอดมา และแสดงถึงความรักที่มีต่อครอบครัวรวมไปถึงคนอื่นๆ ที่ต้องการที่พึ่งทางจิตใจ เป็นหมอธรรมประจำชุมชน ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา

นายสิน : เป็นคนที่เชื่อมั่นในตนเองสูง และเลือกในสิ่งที่ตนเองต้องการอย่างเด็ดเดี่ยวและแสดงถึงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อบุพการี เป็นบุตรของหมอธรรมทองอินและนางคำหอม

นางคำหอม : เป็นสายน้ำที่คอยไหลให้ความเย็นแก่สรรพสิ่ง แสดงถึงการครองเรือนที่เต็มไปด้วยคุณธรรมและความเมตตา เป็นภรรยาหมอธรรมทองอิน และเป็นมารดานายสิน

แพนสาวนายสิน : สาวมาดมั่นทันสมัย เป็นตัวของตัวเองสูง เป็นแพนของนายสิน

(3) **ความคิดหรือ แก่นของเรื่อง (Thought)** บทละครเรื่องนี้พยายามสะท้อนความแตกต่างทางความเห็นภายใต้คติความเชื่อวัฒนธรรมในสังคมของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ และสะท้อนมุมมองคติชนเกี่ยวกับหมอธรรม อันเป็นความเชื่อของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน

(4) **ภาษา (Diction) หรือบทสนทนา (Dialogue)** คณะดำเนินงานได้เลือกใช้ภาษาอีสานในการสนทนาอันเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นอีสาน

(5) **เสียง (Sound)** ใช้ดนตรีพื้นเมืองอีสานเป็นเพลงประกอบการแสดงละครเพื่อให้ผู้ชมได้รับถึงสุนทรียศาสตร์ทางดนตรีได้อย่างลึกซึ้งว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นที่ภาคอีสาน

(6) **ภาพ (Spectacle)** เสื้อผ้าตัวละครอาศัยเสื้อผ้าพื้นถิ่นอีสาน หากเป็นตัวละครที่เป็นวัยรุ่นได้อาศัยเสื้อผ้าตามยุคนิยม และฉากจะใช้ความเป็นอีสานมาประกอบเช่น การสานไม้ไผ่เพื่อประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูป เป็นต้น

1.5 การแบ่งภาระงานและหน้าที่ในการฝึกซ้อม

เมื่อได้ร่วมกันเขียนบทเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประชุมวางแผนกันโดยอิสระในการแบ่งภาระหน้าที่ โดยมีการคัดเลือกหัวหน้าและรองหัวหน้าการแสดงเป็นผู้นำหลักในการดำเนินการในครั้งนี้ ในขั้นตอนนี้แสดงให้เห็นภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดีของผู้เรียนซึ่งได้เกิดทักษะการทำงานเป็นทีมสอดคล้องกับทักษะความต้องการในศตวรรษที่ 21 คือการทำงานร่วมกัน

กับผู้อื่นจนบรรลุจุดมุ่งหมายความสำเร็จ จากการที่นักเรียนได้ประชุมและปรึกษากันนั้น ได้แบ่งเป็นฝ่ายการทำงาน ไว้ 5 ฝ่าย ได้แก่

- 1) ฝ่ายกำกับการแสดงและนักแสดง มีหน้าที่เกี่ยวกับการแสดงทั้งหมด
- 2) ฝ่ายกำกับเวทีและฉาก มีหน้าที่ทำฉากอุปกรณ์การแสดง เคลื่อนย้ายฉากขณะแสดงและจัดลำดับไมโครโฟน
- 3) ฝ่ายเสื้อผ้าการแต่งกาย มีหน้าที่จัดหาชุดการแสดงรวมถึงการแต่งหน้านักแสดง
- 4) ฝ่ายเสียง มีหน้าที่หาเสียงประกอบการแสดง
- 5) ฝ่ายสวัสดิการ มีหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารและเครื่องดื่มขณะฝึกซ้อม

การแบ่งหน้าที่ดังกล่าว แต่ละฝ่ายจะต้องดำเนินการปฏิบัติภารกิจของตนให้สำเร็จ ซึ่งเป็นการฝึกความรับผิดชอบให้กับผู้เรียนสร้างควมมีวินัยและวุฒิภาวะให้เกิดขึ้นในการทำงานสามารถที่จะแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมหลังจากที่มีการซ้อมเสร็จในแต่ละวันผู้เรียนจะต้องมานั่งล้อมวงประชุมกันเพื่อนำเสนอความคืบหน้าในการทำงานแต่ละฝ่ายและรายงานปัญหาจากนั้นร่วมกันแก้ปัญหา กระบวนการนี้แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถที่รับผิดชอบต่อหน้าที่และมีการทำงานอย่างเป็นระบบและมีการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งการรายงานการทำงานให้กับคณะดำเนินการฝ่ายอื่นๆ ได้รับทราบถือเป็นการสร้างความรอบคอบในจุดบกพร่องในส่วนที่แต่ละฝ่ายไม่สามารถที่จะมองเห็นจึงจำเป็นต้องถ้อยที่ถ้อยอาศัยฝ่ายอื่นๆ ได้ร่วมกันหาข้อบกพร่องและเสนอทางออกต่อไป ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและเมื่อพบปัญหาก็ก็นักจะแก้ไขได้ทันที่

สำหรับการซักซ้อมเลือกเป็นในช่วงเวลาที่นักเรียนนั้นมีเวลาว่าง เช่นพักเที่ยง หลังเลิกเรียน หรือวันหยุดภายใต้การรับทราบและการอนุญาตของผู้ปกครอง เป็นการทำกิจกรรมในเวลาว่างเกิดประโยชน์ผ่านการทำกิจกรรมเมื่อนักแสดงได้ซ้อมจนชำนาญแล้ว คณะผู้วิจัยและคณะดำเนินงานจึงได้นำนักเรียนไปซ้อมที่โรงละครสถานที่จริงและได้มีการจัดไฟและฉากก่อนวันแสดงจริง ดังภาพ

ภาพที่ 12-14 บรรยากาศการซ้อมบนเวทีจริง ณ โรงละครเวทีคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

1.6 นำเสนอ/เข้าประกวดตามโครงการ

เป็นการแสดงละครเวทีเพื่อร่วมประกวดตามโครงการ “แก่นอีสานวัฒนธรรม” ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ละครส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เรื่อง วิถีศรัทธาศาสตร์มนตราอีสาน โรงเรียนนครขอนแก่น จัดโดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยมีผลการนำเสนอ ดังนี้

ภาพที่ 15-17 การแสดงละครของนักเรียนและภาพรหัส QR การแสดงละคร

2. การสะท้อนผลจากการทำกิจกรรม

2.1 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

หลังจากที่นักเรียนได้ดำเนินการมาตั้งแต่การลงพื้นที่เพื่อศึกษาหาข้อมูลจากท้องถิ่นของแต่ละคนจนพบประเด็นที่น่าสนใจจากนั้นลงพื้นที่ในชุมชนยังแหล่งเรียนเป้าหมายเพื่อศึกษาในประเด็นที่ร่วมกันสังเคราะห์ออกมาจนกลายเป็นแก่นเรื่องจากนั้นเขียนบทละครนำไปสู่การแบ่งภาระงานและได้ประกวดจนเสร็จสิ้นแล้ว ผู้เรียนได้นำผลการปฏิบัติงานดังกล่าวมาสะท้อนผลกันอีกครั้งว่าได้ประโยชน์อะไรบ้างจากการทำกิจกรรม ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญของนักเรียนที่ได้สะท้อนผลไว้ดังนี้

1) ด้านการมีความรับผิดชอบ

ผู้เรียนฝึกทักษะการมีวินัยภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง โดยจะต้องสามารถที่จะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือปัญหาจากการทำงานของตนเองได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ผู้เรียนยังสามารถที่จะแบ่งเวลาได้อย่างเหมาะสม

เพราะการทำกิจกรรมในครั้งนี้เป็นการทำงานในเวลาว่าง ดังนั้นผู้เรียนจะสามารถแบ่งเวลาการทำงานส่วนตัวและการทำงานส่วนรวมได้ โดยจะต้องไม่กระทบต่อทั้งด้านการเรียนและการทำงาน ผลจากการดำเนินงานที่ผู้เรียนได้สะท้อนพบว่า ผู้เรียนสามารถบริหารเวลาได้และไม่กระทบต่อการเรียน ดังเช่นนักเรียนกล่าวว่า

“ผมรีบเคลียร์งานในห้องให้เสร็จไม่เก็บไว้เป็นการบ้านเพื่อที่จะได้ลดภาระงานลง”

“หนูแบ่งเวลาการซ้อมไว้ค่ะ หลังจากการซ้อมหนูไปทำงานพักผ่อน”

“ตั้งแต่ผมเข้ามาทำกิจกรรม ผมรู้สึกว่าคุณเองมีวินัยมากขึ้นรับผิดชอบงานจนเสร็จ”

2) ด้านทักษะการทำงานเป็นทีม

เมื่อผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบแล้วก็สามารถที่จะทำงานเป็นทีมได้ แต่การทำงานเป็นทีมยังมีอีกหลายปัจจัย ดังที่ผู้เรียนได้สะท้อนผลไว้โดยสรุปได้จากการที่ผู้เรียนไม่เคยทำกิจกรรมจนได้มาทำกิจกรรมการแสดงละคร ทำให้ฝึกการทำงานกับคนอื่นได้เป็นอย่างดี เช่น การสื่อสารกัน เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินการทำงาน ทั้งยังเกิดภาวะได้เป็นผู้นำที่ดีในการบริหารจัดการในแต่ละฝ่ายและเป็นผู้ตามที่ดีในการรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย รวมถึงการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นจะทำให้งานดำเนินต่อไปได้ หรือการแสดงความคิดเห็นควรเป็นไปอย่างมีเหตุผล ดังตัวอย่างที่นักเรียนได้กล่าวไว้ว่า

“จากปกติหนูเป็นคนไม่ชอบพูดแต่พอได้ทำกิจกรรมแล้วหนูได้พูดกับเพื่อนๆ มากขึ้นเพื่อให้งานที่ทำออกมาสำเร็จ”

“จริงๆ แล้วอารมณ์ส่วนตัวของผมนั้นค่อนข้างที่จะร้อน แต่พอได้มาทำงานแล้วผมสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น และแสดงออกอย่างมีเหตุผลเหมือนผมมีภาวะเพิ่มขึ้น”

“การทำงานเป็นทีมทำให้หนูเข้าใจว่า หลายมุมมองอาจทำให้เราเห็นปัญหาที่เรามองไม่เห็นและแก้ไขได้อย่างดีจากการปรึกษาเพื่อนๆ ทีมงาน และได้รับกำลังใจเป็นอย่างดีจากเพื่อนๆ”

3) ด้านการรับประสบการณ์ใหม่ๆ

การทำละครถือได้ว่าอาศัยทักษะขั้นสูงในการทำงาน ทั้งศาสตร์การแสดง องค์ประกอบการแสดง เป็นความรู้ใหม่ของผู้เรียนที่ได้เรียนรู้ดังตัวอย่างที่นักเรียนสะท้อนไว้ว่า

“หนูไม่เคยแสดงละคร ครั้งนี้เป็นครั้งแรก ทำให้หนูชื่นชอบมากค่ะ”

“ผมไม่เคยตัดข่าวดีเสียง แต่พยายามเรียนรู้เพื่อนำมาใช้ในการแสดง ตอนนี้ผมรู้วิธีการทำและการใช้สื่อเทคโนโลยีแล้วครับ”

“ปกติแถวหมู่บ้านหนูก็ถือได้ว่าเป็นชนบทแต่หนูก็ยังไม่รู้เท่าที่ควร หลังจากการที่หนูได้รับมอบหมายให้หาอุปกรณ์ประกอบฉาก หนูก็ได้กลับไปศึกษาละครและพยายามหาอุปกรณ์ในชุมชนของหนูอีกครั้งทั้งสอบถามผู้ใหญ่ในชุมชน จนได้นำมาใช้ในละครค่ะ”

“การที่ครูให้อิสระในการทำงาน ทำให้พวกผมได้มีความคิดที่หลากหลายไม่จำกัด”

4) ด้านองค์ความรู้และการสำนึกรักวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการที่ผู้เรียนได้ศึกษาจากการลงพื้นที่ ที่ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐานมาใช้ในการเรียนการสอนและดำเนินการสร้างสรรค์ละครในครั้งนี้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายโรงเรียนที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมจากชุมชนและมีการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับบรรยากาศของชุมชนโดยตรง และผู้เรียนได้รับความรู้จากการศึกษาด้วยตนเองในประเด็นที่ร่วมกันสังเคราะห์ไว้ 4 ประเด็น ผู้วิจัยจึงได้สกัดองค์ความรู้จากสิ่งที่ผู้เรียนได้สะท้อนผลไว้ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีปอบ ผู้เรียนได้ทราบว่ามีผีปอบเป็นความเชื่อของชุมชนที่มีมาอย่างยาวนานและเป็นสิ่งชั่วร้าย ซึ่งเกิดจากการที่ประเพณีปฏิบัติไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม

2) ความเชื่อเกี่ยวกับหมอธรรม เป็นบุคคลที่ได้สืบทอดวิชามาจากบรรพบุรุษ สามารถที่จะรักษาอาการจากสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติได้ด้วยวิชาอาคมที่ได้เรียนมา และจะต้องอยู่ในศีลธรรม

3) ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ในชุมชนของผู้เรียนพบว่าศาสนาพุทธ มีบทบาทอย่างสูงที่สุดที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน สั่งสอนให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีล สมาธิ ปัญญา จึงทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

4) ด้านสถาบันครอบครัว ผู้เรียนได้ทราบว่าในชุมชนของตนเองให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องความกตัญญูที่บุตรจะต้องตอบแทนคุณของพ่อแม่

ผู้วิจัยจึงให้ผู้เรียนบอกถึงประโยชน์ของการทราบองค์ความรู้ดังกล่าวว่ามีประโยชน์อย่างไรบ้าง จากการที่ผู้เรียนได้ช่วยกันระดมหาประโยชน์สรุปตามประเด็นได้ดังนี้

1. ผู้เรียนได้สะท้อนถึงการดำรงอยู่ว่า ถึงแม้ 4 ประเด็นดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ต่างความเชื่อหรืออยู่คนละขั้วด้านการปฏิบัติ แต่ 4 ประเด็นสอนให้ผู้คนปฏิบัติเป็นคนดีของสังคม ดังเช่น ฝึบอบ หากไม่ยอมยากเป็นก็จะต้องประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม หรือแม้แต่หมอธรรมก็ต้องอยู่ในศีลธรรม ดังนั้นองค์ความรู้ทั้ง 4 ประเด็นสอนให้ผู้เรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงปฏิบัติทั้งต่อตนเองและสังคม

2. ผู้เรียนได้ทราบว่าบางความเชื่อกำลังจะเลือนหายไปจากสังคมหรือชุมชน อาทิ ความเชื่อเรื่องหมอธรรม กลายเป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่มและขาดผู้สืบทอดอย่างจริงจังทำให้อาจเลือนหายไปในอนาคต การที่ผู้เรียนได้เข้ามาศึกษาแหล่งข้อมูลในชุมชนจึงถือเป็นการตระหนักถึงปัญหาและเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้อยู่คู่ชุมชนไว้

3. จากการที่ผู้เรียนได้สร้างปมปัญหาในการเขียนบทละครทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงว่า บางครั้งความเชื่อก็อาจจะทำร้ายบุคคลอื่นได้ หากไม่มีสติและเหตุผล ดังนั้นการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกันถึงแม้จะต่างความเชื่อต่างศาสนาก็พึงอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่น และไม่นำความเชื่อไปใส่ร้ายผู้อื่นจนเกิดความเดือดร้อน

2.2 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับองค์กร

เนื่องจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้เกิดความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนจึงถือว่า

เป็นตัวกลางที่สามารถเผยแพร่หรืออนุรักษ์ศาสตร์ท้องถิ่นไว้ และชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับโรงเรียน จึงเกิดภาวะถ้อยอาศัย ทำให้โรงเรียนนครขอนแก่นเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากจะสร้างสรรค์บทละครนี้แล้ว ยังมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมภายในโรงเรียนอีกด้วย จนเกิดนโยบายสำคัญของโรงเรียนคือการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับชุมชน และสร้างจุดเน้นโดยมีกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นองค์กรคอยจัดกิจกรรมต่างๆ

2.3 การวิจารณ์จากคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ

หลังจากที่ได้แสดงละครเวทีเสร็จสิ้นได้มีการติชมจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มีการกล่าวชมถึงนักแสดงที่แสดงได้ถึงบทบาททุกคน เข้าถึงอารมณ์ได้อย่างลึกซึ้งทั้งตัวละครหลักและตัวประกอบในละคร และมีการสอดแทรกคติธรรมให้ข้อคิดให้แก่ผู้รับชม

จากการวิจารณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของคณะดำเนินงานที่มุ่งมั่นตั้งใจขอมเพื่อที่จะนำมานำเสนอละครดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ออกสู่สาธารณะผ่านช่องทางยูทูป เพื่อเป็นวิทยาทานให้กับผู้ที่สนใจ และอนุรักษ์ไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม

2.4 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม

การสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง วิถีศรัทธาศาสตร์มนตราอีสาน โรงเรียนนครขอนแก่น โดยการจัดการเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน ได้รับรางวัลชนะเลิศถ้วยพระราชทานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการประกวดละครเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์ระดับมัธยมศึกษา ภายใต้หัวข้อ “แก่นอีสานวัฒนธรรม” ครั้งที่ 1 ประจำปี พุทธศักราช 2562 จากความมุ่งมั่นตั้งใจในการประกวดครั้งนี้ยังได้รับรางวัลพิเศษประกอบด้วย 1) รางวัลบทละครดีเด่น 2) รางวัลนักแสดงนำดีเด่น 3) รางวัลกำกับการแสดงดีเด่น การได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานในครั้งนี้ สร้างขวัญกำลังใจให้กับคณะดำเนินงานเป็นอย่างสูง รวมไปถึงผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจเห็นความสำคัญของการทำงานและการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงไว้สืบไป

สรุปและอภิปรายผล

การสร้างสรรคละครเวทีในครั้งนี้ได้อาศัยประเพณีวัฒนธรรมถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของคติชน ที่ได้มีการหยิบยกอัตลักษณ์ชุมชนมาสร้างสรรค์ภายใต้บทบาทสมัยใหม่ ที่ผู้คนให้ความสนใจสุนทรียศาสตร์การแสดงมากขึ้น ดังนั้นการเผยแพร่คติชนท้องถิ่นโดยการใช้ศาสตร์การแสดงละครเวที จึงถือได้ว่าเป็นคติชนสร้างสรรค์ที่ผลิตโดยการข้ามศาสตร์ หมายถึงศาสตร์การแสดงและศาสตร์แห่งคติชน ละครเวทีเรื่องวิถีศรัทธาศาสตร์มนตราอีสานจึงมีการถ่ายทอดภาพสะท้อนแห่งวัฒนธรรม คติความเชื่อ ประเพณี ของคนในชุมชนที่คณะดำเนินงานได้ศึกษาและนำมาสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ กิ่งแก้ว อัทธการ (2520) ได้ให้ความหมายของคติชนไว้ว่าเป็นผลผลิตทางประเพณีและวัฒนธรรม และได้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นมรดกของกลุ่มชนหนึ่ง หรืออาจมีการเผยแพร่ออกไปสู่สังคมต่างๆ โดยได้นำคติชนวิทยา มาแทนคำว่า คติชนชาวบ้าน เพราะแท้จริงแล้วคำว่า Folklore คือขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนที่รวมถึงทุกสถานภาพทางสังคม ไม่ใช่เพียงแค่แถบชนบทเท่านั้น

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ของ ศิราพร ณ ถลาง (2562) กล่าวว่า คติชนสร้างสรรค์อาจเกิดจาก พลวัตคติชน การสืบทอดคติชน ประเพณีประติษฐ์ การผสมผสานทางวัฒนธรรม คติชนประยุกต์ การสร้างคติชนสมัยใหม่ และการใช้คติชนแสดงอัตลักษณ์ ชชาติพันธุ์ แนวคิดคติชนสร้างสรรค์จึงเป็นแนวคิดที่มีขอบข่ายครอบคลุมการศึกษาอย่างกว้างขวางสามารถใช้ศึกษาข้อมูลคติชนได้อย่างหลากหลาย ทำให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลคติชนวิทยาในบริบทสังคมสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้มีการเผยแพร่และสะท้อนคติความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการนำคติชนวิทยา มาสร้างมูลค่าผ่านทุนทางวัฒนธรรมและเผยแพร่ในรูปแบบบันเทิงคดีทำให้เกิดความสนใจต่อผู้ที่รับชมจนเกิดผลหลายด้าน เช่น ต่อผู้เรียนที่ได้ทักษะการทำงาน หรือแม้แต่ต่อสังคมที่สร้างความจริงใจผ่านละครเวที ตามที่ ศิราพร ณ ถลาง (2562) ได้ระบุข้อมูลทฤษฎีบทคติชนสร้างสรรค์ โดยการนำวัฒนธรรมมาสร้างคุณค่า เช่นเดียวกับกับละครเวทีเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นคติชนวิทยาหลายประการ 1) ด้านสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ปรากฏทั้งความเชื่อ

เกี่ยวกับหมอธรรม ผีปอบ และพระพุทธรูปศาสนา 2) ด้านความกตัญญูกตเวทีของลูกชาวอีสาน 3) ด้านวิถีการดำเนินชีวิต เหล่านี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์และระบบความเชื่อของชุมชนที่คณะดำเนินงานและผู้วิจัยได้ศึกษาตลอดจนเผยแพร่สู่สังคม รวมไปถึงเกิดความภาคภูมิใจแก่คณะดำเนินงาน โดยได้รับรางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เมื่อผู้วิจัยได้ใช้คติชนวิทยาเข้ามามีบทบาทต่อการสร้างสรรค์ละครจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยชุมชนในการให้องค์ความรู้ จึงใช้การจัดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐานที่จะต้องลงไปยังพื้นที่ของชุมชนเพื่อสืบแสวงหาข้อมูลจากบริบทจริง คณะผู้วิจัยได้ให้นักเรียนได้ไปศึกษาคติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง หลังจากนั้นมานำเสนอต่อคณะดำเนินงานเมื่อได้ประเด็นที่สนใจได้แก่ ผีปอบ และ หมอธรรม คณะผู้วิจัยได้นำนักเรียนไปลงพื้นที่ในชุมชนเป้าหมายอีกครั้ง เพื่อเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน จนนำมาสร้างสรรค์เป็นบทละครเวที กระบวนการเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้จากแหล่งอื่นๆ นอกเหนือจากในห้องเรียน ผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนสรุปได้ 4 ประเด็น คือ 1) นักเรียนเกิดความรับผิดชอบ 2) นักเรียนมีทักษะการทำงานเป็นทีม 3) นักเรียนได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ และ 4) นักเรียนเกิดองค์ความรู้และสำนึกรักวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งยังส่งผลต่อองค์กรที่มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน สอดคล้องกับ ศิริณภา สุนทรวิสัย และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2564) ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น รวมไปถึงค่านิยมต่อวัฒนธรรมไทยของนักเรียนอยู่ในระดับมาก จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานนี้มีประสิทธิภาพที่เหมาะสมแก่เนื้อหาในด้านสังคมศาสตร์และด้านอื่นๆ ที่ข้ามศาสตร์ได้เป็นอย่างดี และยังสอดคล้องกับ กชกร เทศมยา (2563) ได้ศึกษาการถอดบทเรียนการสร้างงานละครในมิติของโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม ในกรณีศึกษาการสร้างละครเวทีของผู้เรียนในโครงการประเมินผลการเรียนรู้ศิลปะ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนเกิดทักษะหลากหลายด้าน เช่น ทักษะการทำงาน

เป็นทีม หรือ นำประสบการณ์จากการสร้างสรรค์ละครไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของผู้วิจัยที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ดงพระยาไฟ มหาวนาสถานเชื่อมอีสานพัฒนา : การสร้างสรรค์ละครประวัติศาสตร์ บูรณาการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ผลการศึกษาพบว่า ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และเกิดทักษะการทำงานที่จำเป็นต่อศตวรรษที่ 21 (กฤตชัย ชุมแสง และอัชฎาวุฒิ ศรีทน, 2565)

ดังนั้นการถอดบทเรียนในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นกระบวนการทศน์การทำงานของคณะดำเนินงาน แบบแผน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ละครสะท้อนมุมมองคติชนวิทยาภายใต้บทบาทสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การนำเสนอหรือเผยแพร่จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการใหม่ๆ เพื่อสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน ละครเวทีจึงเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ใช้นุรักษ์อัตลักษณ์ชุมชนให้ดำรงสืบไป

รายการอ้างอิง

กชกร เทศถมยา. (2563). ถอดบทเรียนการสร้างงานละครในมิติของ

โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม: กรณีศึกษาการสร้างละครเวทีของผู้เรียนในโครงการประเมินผลการเรียนรู้ศิลปะ. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 24(2), 139-153.

กฤตชัย ชุมแสง และอัชฎาวุฒิ ศรีทน. (2565). ดงพระยาไฟ มหาวนาสถานเชื่อมอีสานพัฒนา : การสร้างสรรค์ละครประวัติศาสตร์บูรณาการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. **วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย**, 14(1), 162-184.

กล้า ทองขาว. (2561). การจัดการศึกษาฐานชุมชน. **วารสารวิทยาจารย์**, 17(8), 45-48.

- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2520). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กุลธิดา มณีรัตน์. (2553). **ปริทัศน์ศิลปการละคร**. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพมาศ ศิริกายะ. (2525). **ประพันธ์ศิลป์ของอริสโตเติล**.
ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พรรัตน์ ดำรุง. (2557). **ละครประยุกต์ การใช้ละครเพื่อการพัฒนา**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____. (2564). **วิจัยการแสดง: สร้างความรู้ใหม่ด้วยการทำละคร**.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทภาพพิมพ์ จำกัด
- ภริมา วินิจฉัยสถิตกุล และพระมหาจirinันท์ จิระเมธี (โลวะลุน). (2558).
คติชนวิทยา: ความเชื่อกับสังคมไทย. **วารสาร มจร มนุษยศาสตร์**
ปริทรรศน์, 1(1), 31-44.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2562). **ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์บทสังเคราะห์และทฤษฎี**.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ
มหาชน).
- ศิริรญา สุนทรวิสัย และปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. (2564). การพัฒนากิจกรรม
การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. **วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย**
ราชภัฏมหาสารคาม, 18(3), 23-32.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.**
2560-2579). กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ดาว พานโน. (15 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์. บ้านพระยีน ตำบลพระยีน

อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น.

นาย ก. (15 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์. บ้านพระยีน ตำบลพระยีน

อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น.

นักเรียน ก (นามสมมติ). (2 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์. โรงเรียนนคร

ขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัด ขอนแก่น.

นักเรียน ข (นามสมมติ). (2 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์. โรงเรียนนคร

ขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น.

นักเรียน ค (นามสมมติ). (2 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์. โรงเรียนนคร

ขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น.

นักเรียน ง (นามสมมติ). (2 กรกฎาคม 2562). สัมภาษณ์. โรงเรียนนคร

ขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น.